№ 84 ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՄԱՅԻՍԻ 20 1898 ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՄԱՅԻՍԻ 20 № 84

ՔՍԱՆՎԵՑԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի, կէս տարվան 6 րուբ.
Առանձին համարները 5 կոպէկով.

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցէն. Тифлисъ, Редакція „Мшакъ".
Կամ Tiflis, Rédaction „Mschak".
Տէլէֆօն № 253.

ՄՇԱԿ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ.
Տէլէֆօն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Դարձեալ դպրոցական ուսուցիչը. Համաշխարհային ցաւակցութիւն Գլադստօնի մահվան առիթով.— ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Հարստահարվող մանուկներ. Մատենագրութիւն. Կօրշի խմբի ներկայացումները. Նամակ Զանգեզուրից. Նամակ Սիբիրից. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Գլադստօնի յիշատակը անգլիական պարլամենտում. Պատերազմ. Նամակ Թիւրքիայից. Նամակ Պարսկաստանից. Արտաքին լուրեր.— ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.— ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.— ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Մելիքի աղջիկը:

ԴԱՐՁԵԱԼ ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՑԻՉԸ

Շատ ուսանելի է այն փոփոխութիւնը, որ առաջ եկաւ եւրոպական միջազգային կեանքի մէջ՝ Գերմանիայի արած առաջադիմութիւնների շնորհիւ: Անգլիայում աղմուկ բարձրացրին այն պատճառով, որ մեծ վաճառանոցներից մի քանիսը անցել են և անցնում են Գերմանիայի ձեռքը: Եւրոպական միւս պետութիւնները ուշադրութեամբ հետևում են այն նոր նուաճումներին, որ անում են գերմանացիները զանազան ասպարէզներում: Վիճակագրական թուերով և յատուկ հետազօտութիւններով պարզված է, որ Գերմանիայի առաջադիմութիւնը կատարվում է ոչ թէ պատահական կերպով, այլ իբրև հետևանք մի շարք կատարելագործութիւնների, որ արել են գիտութիւնը և տեխնիկան այդ երկրի մէջ:

Ակադեմիկոս Ի. Եանժուլ, մի յատուկ յօդուածում, նուիրած Գերմանիայի բացառիկ առաջադիմութեան, քննելով և ուսումնասիրելով զանազան տեղեկագիրներ, որոնք գրված են պաշտօնական յանձնաժողովների և անձանց կողմից, գալիս է այն եզրակացութեան, որ Գերմանիայի հսկայական զարգացման գլխաւոր պատճառը կրթական սիստեմն է: Թէ ընդհանուր և թէ տեխնիկական ուսումը տարածված է ամբողջ երկրի մէջ և այն էլ ոչ միայն առանձին դասակարգերի մէջ, այլ ընդհանրապէս ամբողջ ազգաբնակութեան մէջ: «Մի խօսքով, եզրափակում է իր դատողութիւնները Եանժուլ, Գերմանիայի առաջխաղացութեան և գերազանցութեան գլխաւոր պատճառը նոյն գաղափարն է, որ արտայայտվեց և տպաւորվեց յաղթված ֆրանսիացիների գիտակցութեան մէջ, այն է, որ ‹յաղթեց դպրոցական ուսուցիչը»:

Բոլոր հետազօտողները պարզապէս յայտնում են, որ Գերմանիայում պետական ծախսերից ոչ մէկը այնքան առատ չէ գործադրվում, այնքան հաճութեամբ չէ տրվում և այնքան խելացի կերպով չէ ծախսվում, ինչպէս ազգային կրթութեան և գիտութեան համար նշանակված ծախսը: Գերմանական համալսարանները և արդիւնագործական դպրոցները այնպիսի բարձրութեան մակերևոյթի վրա են, որոնց հետ չեն կարող հաւասարվել ոչ մի ազգի նոյն տեսակ հիմնարկութիւնները. այդ կրթական հաստատութիւններն են կազմում այն ազգային բարգաւաճման հիմունքը և ապահովութիւնը, որ ունի Գերմանիան: Կրթութեան վրա ծախսած ամեն մի մարկը անդրադառնում է աւելի մեծ կերպով՝ ուժեղացնելով ազգի կարողութիւնը:

Դա իսկապէս գաղտնիք էլ չէ: Տասնեակ տարիներ ամեն տեղ զանազան ձևերով նոյն միտքը շեշտված է կորական կերպով: Եւ սակայն իրականութեան մէջ հետևողներ և իրագործողներ քիչ են: Ամենքը հրճվում են դպրոցական ուսուցչի կատարած հրաշքներից, իսկ իրականութեան մէջ հազարաւոր գիւղեր մնում են առանց լուսաւորութեան, հազարաւոր մղոններ զրկված են գիտութեան կատարելագործութիւններից և շարունակում են իրանց աղքատ և խաւար ու մռայլ կեանքը:

—

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ԳԼԱԴՍՏՕՆԻ ՄԱՀՎԱՆ ԱՌԻԹՈՎ

Շարունակում ենք առաջ բերել «Daily News» լրագրից համաշխարհային ցաւակցութեան հեռագիրները, որ ստանում է Գլադստօնի ընտանիքը:

Բէլգիայի թագաւորը հեռագրում է. «Թագուհին և ես ցանկանում ենք յայտնել ձեզ, թէ որքան վշտացանք՝ լսելով միստր Գլադստօնի մահվան լուրը: Մենք գիտենք այն զգացումները, որ տածում էր հռչակաւոր հանգուցեալը դէպի բելգիական ազգը և այն համակրութիւնը, որ նա միշտ ցոյց էր տալիս: Դուք կասկած չէք ունենայ թէ որքան խոր կերպով զգում ենք ձեր մեծ կորուստը և մասնակցում ենք ձեր ընտանիքի դժբաղդութեան. Լէօպօլդ:»

Ֆրանսիական կառավարութիւնը հեռագրում է. «Ֆրանսիական ամբողջ կառավարութիւնը յանձնարարում է ինձ ներկայացնել ձեզ և ձեր բարեկամներին իր համակրութեան, սքանչացման և յարգանքի արտայայտութիւնը, որով նա վերաբերվում է նշանաւոր հանգուցեալի յատկութեան. Մելին:»

Լօնդօնի ռուսաց դեսպանը հեռագրում է. «Ընդունեցէք մեր խորին վիշտը և սրտագին համակրութիւնը ձեր մեծ դժբաղդութեան մէջ: Թող Աստուած զօրացնէ ձեզ: Մեր երկիրը սաստիկ ցաւ պէտք է զգայ այն մեծ մարդու կորստի համար, որի բարեկամութիւնը միշտ պէտք է յիշվի. Դը Ստաալ:»

Իտալիայի մինիստր-նախագահը հեռագրում է. «Այն ծանր կորուստը, որ կրեց Անգլիան, խորապէս պէտք է զգացվի բոլոր այն մարդկանց կողմից, որոնք իրանց անձը նուիրել են ազատութեան: Իտալիան չէ մոռացել և երբէք չի մոռանայ այն համակրութիւնը և աշխատութիւնը, որ Գլադստօն ցոյց տուեց նրա անկախութեան համար: Խոր կերպով զգացված, խնդրում եմ, յանուն իտալական կառավարութեան՝ ընդունել մեր անկեղծ ցաւակցութեան արտայայտութիւնը:»

Բօլգարական կառավարութիւնը յայտնում է. «Բօլգարիայի իշխանութեան կառավարութիւնը ուղարկում է ձեզ իր վշտակցութեան արտայայտութիւնը մեծ մարդասէրի և Բօլգարիայի բարեկամի կորստի համար. Նախագահ Ստօիլօվ:»

Կրետէի հանրապետութիւնը հեռագրում է. «Այն ազգերի և երկիրների ահագին շարքում, որոնք այսօր ողբում են ձեզ հետ, խնդրում եմ դնել և Կրետէի անունը: Մենք ողբում ենք միստր Գլադստօնի մահը, իբրև մարդկութեան անդամներ, իբրև հելլէն ցեղի մի մասը, որի ազատութեան համար նա աշխատում էր: Ստորագրված է՝ Նախագահ կրետական հանրապետութեան՝ Սպակիօնիս:»

Ռումինիայի կառավարութիւնը հեռագրում է. «Ռումինիայի սենատը խորապէս զգացվելով ձեր ամուսնու մահվամբ, այն մեծ մարդու, որի անունը պատկանում է այսուհետև ոչ միայն Անգլիայի ժամանակակից պատմութեան, այլ և ամբողջ աշխարհի պատմութեան, յայտնում է ձեզ և անգլիական ազգին իր մեծ ցաւը:»

Պարիզի հայերը հեռագրում են. «Հայերը՝ վշտահար Հայաստանի նշանաւոր բարեկամի մահվան պատճառով, ուղարկում են միսիս Գլադստօնին իրանց խոր ցաւի և անկեղծ համակրութեան արտայայտութիւնը:»

Ալբանիայից հեռագրում են՝ «Անձնական, եկեղեցական, ազգային սուգ համաշխարհային կորստի համար:»

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՐՍՏԱՀԱՐՎՈՂ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐ

—

«Մանուկների հոգատար ընկերութիւնը», որը անցեալ տարվանից գոյութիւն ունի Թիֆլիսում, փորձեր է անում պաշտպան հանդիսանալ ան-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՄԵԼԻՔԻ ԱՂՋԻԿԸ

—

Քէօսա-Մուխտարը կանգնած էր ուղիղ, բաց ճակատով, դեղնած: Նրա ոսկորոտ դէմքը առաւօտեան այդ վաղ ժամին դեղին մոմից շինածի էր նման. ոչ մի գիծ չէր շարժվում, որ ցոյց տայ թէ ինչ է զգում այդ մարդը: Խուլ ու անտարբեր դէպի հայհոյանքները, ամեն կողմից թափվող սպառնալիքները, նա դիմեց Ասլանին և ասաց.

—Մի լաւութիւն եմ խնդրում քեզանից. ասա, ինչ դառաւ Սուլէյման-բէկը:

—Նա սպանված է մելիքի աղջկայ ձեռքով, հէնց այս տանը:

Մուխտարը նայեց երկինքին և ծանր կերպով արտասանեց.

—Ուրեմն այնտեղ արդարութիւն կայ...

—Այո, և այդ արդարութիւնը հիմա քեզ կը պատժէ:

Բայց նա, կարծես, չը լսեց այդ խօսքերը, և նոյն կերպով շարունակեց.

—Երբ էշը ուզում է ցոյց տալ թէ ինքը հասկանում է վարդի հոտը, այսպէս է լինում: Գեաւուրներ, ձեր ծիծաղը զուր չէ. Սիբիրից մի էշ էր եկել ձեզ կառավարելու: Եթէ նա լսէր ինձ, այս տան մէջ ապրող գեղեցկուհին հիմա իր արժանաւոր տեղում կը լինէր—մի հզօր փաշայի կամ գուցէ նոյն իսկ փադիշահի հարեմում, կիսամերկ, հլու աղախին: Այն ժամանակ Մուրադաղան մեծ գին կը ստանար, իսկ սիբիրացի էշը այստեղ իր բերանին յարմար կանաչ կուտէր: Նա ուզեց վարդի թուփ պոկել և ահա ընկած է այնտեղ. իսկ վարդը էգուց մի պիղծ գեաւուրի ձեռքը կընկնի...

Մի քանի բռունցքներ բարձրացան և հարուածների կարկուտը սկսեց թափվել նրա գլխին, ուսերին: Ամբոխը պատրաստվում էր նրան կըտոր կտոր անել: Բայց Ասլանը մէջ ընկաւ, համոզում էր, որ դատաստանը թողնի կանանց, այն խեղճ մարդկանց, որոնք դրա զոհերն էին: Կանայք էլ գրոհ տուին և զոռով խլեցին իրանց թշնամուն կատաղած տղամարդկանց ձեռքից:

—Դատի տեղ չէ, ասաց Մուխտարը նոյն անտարբեր եղանակով և նայելով իրան շրջապատողներին, շարունակեց.

—Ես վաղուց գիտէի, որ իմ վաճառած ապրանքը մի օր կը գզգզէ իմ միսը. այդ պատճառով էլ աւելորդ էի համարում միս թողնել իմ ոսկորների վրա... Բայց չը գիտէի թէ այսքան քիչ կը լինեն ինձ ծուատողները: Երկու օր առաջ իմ ճանապարհած ապրանքը սրանից շատ էր...

Նրան քարշ տալով տանում էին, երբ Նազլուն դուրս վազեց մի քանի աղջիկների հետ և անցաւ կանանց խմբի գլուխը:

Մելիքի տունը ընկղմվեց լռութեան մէջ: Ասլանը գիւղամէջում էր և սպասում էր թէ երբ կը պատրաստվի ձիաւորների խումբը: Նա Խաչէն ուղարկել էր Պօղոսին, իսկ ինքը այժմ գընում էր ուրիշ գործի: Մանասը դարձեալ չը համաձայնվեց տեղից շարժվել: Այժմ երիտասարդը գիտէր թէ ինչու աւազակապետը այնքան դժգոհ ու տխուր էր այս ուրախ ժամերին: Կէս գիշերից սկսած նա աղաչում էր մելիքի կնոջը, որ Սուլէյման-բէկի սպանողը գոնէ մի անգամ երևայ իր աչքին: Այդ ցանկութիւնն ունէին և շատ մարդիկ: Բայց Գայիանէն այլ ևս չէր ուզում տեսնել մարդկանց երեսը:

Զարմանալի չէր այդ աղջիկը: Իսկ միւսը, նա, որ Մելիք-Աւանի աչքերը բացեց...

Այս վերջինի մասին էր մտածում Ասլանը: Կուսանոցի փոքրիկ զանգակը յանկարծ հնչեց, և նա բարձրացրեց աչքերը: Նրա առաջ ցցված էր կուսանոցի ահագին ժայռը, որի գլխին մի իրարանցում էր նկատվում: Նա հասկացաւ, որ այդտեղ է կատարվում կանանց դատաստանը: Եւ դեռ չէր կարողացել նա վերադառնալ իր մըտքերին, երբ մի երկար մարմին սևին տալով ցած գլորվեց ժայռի գլխից: Վերջացաւ... Այսպէս էր ցոյց տալիս վերևում խմբված կանանց բարձրաձայն հռհռոցը:

Արշալոյսը կարմիր լոյսեր էր թափում դաշտերի վրա: Բացվեց նոր օրը...

ԻԶ.

Գերութեան օրերում Մելիք-Աւանին յափշտակում էին անցեալի յիշատակները, այն հրաշալի ջանքերը, որ տասնեակ տարիներ առաջ ժողովուրդը գործ էր դնում իր ազատութիւնը պաշտպանելու համար: Ի՞նչպէս էր այդ ժողովուրդը այժմ, երբ ցանկացած օրը այլ ևս ցնորք չէր, երբ իրականութիւն էր դարձել այն, ինչ կախարդական երազ էր տարիներից ի վեր:

Մելիքը քիչ էր նայում իր շուրջը, իսկ համատարած տօնախմբութիւնը համարեա չէր նկատում:

Նրա ծրագիրը կատարեալ աջողութեամբ էր պսակվել ամեն տեղ: Սարը-Մուստաֆա փաշան հազիւ էր կարողացել մի բուռն մարդկանց հետ փախչել Գանձակից և ապաստանել կոտորածից, որին զոհ գնաց նրա ամբողջ բանակը: Այդպիսի հեշտութեամբ ձեռք բերած յաղթութիւնը արբեցնող էր: Երեկոյեան տարուկ տուն մտած մարդը վաղ առաւօտեան ազատ կանգնած էր իր չէմքում. դա շշմեցնող բախտ էր, որ մոռացնել տուեց ամեն ինչ: Մելիք-Աւանի սուր հայեացքից չը խուսափեց այդ վերին աստիճանի վտանգաւոր հանգամանքը: Ազատութիւնը նուաճված էր. բայց դա բաւական չէր—նրան պէտք էր և պահպանել: Երկրի սահմանները բաց էին, իսկ Պարսկաստանում և Վրաստանում օսմանեան զօրքեր կային, որոնց համար դժուար չէր յանկարծակի ներս խուժել: Նրանց դիմադրելը այլ ևս անհնարին չէր. պէտք էր միայն ռազմիկ ույժեր հաւաքել, տեղաւորել սահմանների վրա և արթուն մնալ:

Ահա այդ նոր գործն էր նա այժմ գլուխ բերում, կրկնապատկելով իր եռանդը, օր ու գիշեր աշխատելով, որ այսօրվայ բախտը միւս օրը դժբախտութիւն չը դառնայ: Ղարաբաղի հիւսիսային կողմերը նա յանձնել էր Ջրաբերդի Մելիք-Հաթամին, իսկ ինքը գործում էր Արաքսի ձախ ափին: Զէնքի պակասութիւն չը կար. այժմ հայերի ձեռքին էին օսմանցիների թնդանօթներն անգամ: Աւազակներով կռուելու ժամանակն անցել էր և հիմա Ղարաբաղը ցոյց կը տար, որ եօթն տարվայ գերութիւնը չէր մոռացրել կանօնաւոր պատերազմ մղելու ճարտարութիւնը:

Պատրաստութիւնները կատարվում էին շտապով: Գիւղերից փոքրիկ խմբեր էին դուրս գալիս, իջնում էին սարերի սառցապատ լանջերով, արագ քայլում էին խոր ցեխերի մէջ, անձրևի և ձիւնի տակ: Բարեկենդանի մի քանի արև օրերը գարնան խաբուսիկ, վաղանցուկ նշաններն էին. այժմ սկսվել էր մռայլ, յուսահատեցնող ձմեռնավերջը: Սարերը կորել էին մշուշների ծովի մէջ, անձրևը խառնվում էր կպչուն, հալվող ձիւնի հետ. մերթ դաժան յունվարն էր հաստատվում, մերթ յարձակվում էր մարտի քամին: Ցուրտ, անլոյս ու խոնաւ էր լեռնաստանը: Բայց հրացանաւորները աշխուժով ճանապարհ էին կտրում, շտապելով շուտ տեղ հասնել:

Այդ տեսակ խմբերից չէր ձիաւորների այն ջոկատը, որ մանր ու սառն անձրևի տակ դանդաղ մօտենում էր Աւետարանոցին: Առջևից ձիավարողը Ասլանն էր. գիւղի մօտ նա կանգ առաւ՝ յետ մնացածներին սպասելու համար: Եւ երբ այս վերջիններն էլ դուրս եկան թփերի ետևից, յայտնի դարձաւ, որ այդ դանդաղկոտութեան պատճառը մի խումբ հետևակ կանայք էին, որոնց մէջ երևում էր Նազլուն:

Քեօսա-Մուխտարի կարաւանը... Նա վերադառնում էր թև առած, ծիծաղը բերանին: Հայրենի տեսարանները ողջունվում էին գերիների բարձրաձայն հրճուանքով...

Նրանց յետ էր խլել Ասլանը Սիմիքի լեռներում, երկու օրվայ կատաղի ձիարշաւից յետոյ: Գուցէ նա չը մտածէր էլ գերիների մասին, եթէ

խնամ մնացած երեխաներին, բայց դեռ չէ մըշակել գործունէութեան կատարեալ ծրագիր: Նրա առաջին գործերից մէկը պէտք է լինի բանալ մի ապաստարան անօգնական մանուկների համար: Այդ առիթով մենք մատնացոյց կարող ենք լինել մի լաւ գործի վրա, որի օրինակը տալիս է Պետերբուրգի նոյնատեսակ ընկերութիւնը: Պետերբուրգի ընկերութիւնը ուշք է դարձրել այն բազմաթիւ մանուկների վիճակի վրա, որոնք գտնվում են զանազան արհեստանոցներում թէ իբրև աշակերտ և թէ իբրև աշխատողներ: Այդ մանուկները շատ անգամ հարստահարվում են ամենախիղճ կերպով: Ընկերութիւնը հաստատել է հսկողութիւն այդ մանուկների վրա և իր նպատակը իրագործելու համար՝ նա կազմակերպել է անընդհատ կոնտրոլ. ընկերութեան ներկայացուցիչները պարբերաբար այցելում են արհեստանոցները և ծանօթանում մանուկների կացութեան հետ թէ առողջապահական և թէ իրաւաբանական-կենցաղավարական տեսակէտից: Որպէս զի հսկողութիւնը լինի կատարեալ, ընկերութիւնը բաժանել է իր գործունէութիւնը առանձին քաղաքամասերում գտնվող արհեստանոցների համեմատ: Անցեալ տարի 6 քաղաքամասում, ընկերութիւնից նշանակված հոգաբարձուները՝ այցելել են 26 արհեստանոց և ուսումնասիրել նրանց մէջ գործողների վիճակը: Չը նայելով այն հանգամանքին, որ այդ արհեստանոցները համեմատաբար դեռ լաւերից են եղել, այնտեղ տիրող կարգերը անմխիթար էին, մանուկները տխուր, վտիտ և թոյլ ֆիզիկապէս: Մանուկները օրական աշխատում էին 10—12 ժամ:

Ծանօթանալով այդ փաստերի հետ, մենք ակամայ յիշում ենք մեր երկիրը: Այստեղ էլ տիրում է նոյն անմխիթար վիճակը արհեստանոցներում, նոյն երկար աշխատանքը, նոյն վատ սնունդը և վատ բնակարանները: Աշակերտները, կամ «շագիրդները» շարունակ մի քանի տարի ձրիաբար ծառայում են արհեստաւորին, հարստահարվելով ամեն կերպ, ուտելով ծեծ, լսելով հայհոյանք և երբեմն ենթարկվելով բարոյական վիրաւորանքների և անարգանքների: Մանուկ-աշակերտների դրութիւնը այդ տեղերում խիստ սարսափելի է, որովհետև նրանք կամ բոլորովին չունեն խնամակալներ, կամ վերջինները վերաբերվում են նրանց վիճակին անտարբեր, իսկ յաճախ նոյն իսկ տանջանքը համարում են բնական և օրինական:

«Մանուկների հոգատար Թիֆլիսի ընկերութիւնը» կարող է իր միջամտութեամբ նպաստել, որ արհեստանոցների առողջապահական դրութիւնը բարւոքվի, աշակերտների աշխատանքը կանոնաւորվի և ազատվի հարստահարութիւնից, աշակերտութեան ժամանակամիջոցը կարճացվի և այդպիսով արհեստաւորների մանուկ սերունդը գործունէութեան ասպարէզ մտնի առոյր ֆիզիկական կազմուածքով և բարոյական մաքրութեամբ:

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

«Persian Life and Customs» by the rév· S. Wilson. Chicago. «Պարսկական կեանքը և սովորութիւնները», գրեց միսիոնէր Ս. Վիլսոն, Չիկագօ.

Տարի չէ անցնում, որ Անգլիայում կամ Ամերիկայում մի նոր հեղինակութիւն չերեւայ Պարսկաստանի մասին: Սակայն այդ հեղինակութիւնների մեծ մասը, գրված լինելով պատահական ճանապարհորդների ձեռքով, մի առանձին նորութիւն չեն ներկայացնում և հետաքրքրական կարող են լինել միայն այն անգլիացիների և ամերիկացիների համար, որոնք «Առիւծի և Արեգակի» աշխարհի մասին գաղափար են ստացել Շահերեզադէի «Հազար և մի գիշերներ» հէքիաթներից: Բոլորովին այդ տեսակ հեղինակութիւնների շարքին չէ պատկանում Ամերիկայի «Բորդ» ընկերութեան միսիոնէր Սամուէլ Վիլսոնի աշխատութիւնը, որ հրատարակվել է Չիկագօյում վերոյիշեալ վերնագրով: Սամուէլ Վիլսոն գործելով Պարսկաստանում ամբողջ 15 տարի իբրև միսիոնէր և ուսուցիչ, սովորելով պարսկերէն, թուրքերէն և հայերէն լեզուները, առիթ և հնարաւորութիւն է ունեցել անձամբ և տեղնուտեղը ուսումնասիրել Պարսկաստանի կեանքը, պարսիկ ժողովրդի բարքերը, սովորութիւնները, ծանօթանալ նրա ընկերական և ընտանեկան վիճակի, նրա կրօնական հայեացքների հետ: Այդ պատճառով նրա աշխատութիւնը, իբրև արդիւնք անմիջական հետազօտութեան, մեծ արժէք և նշանակութիւն է ստանում և կարող է մի ամփոփ գաղափար տալ ժամանակակից Պարսկաստանի վիճակի մասին: Հեղինակը ուսումնասիրել է մանաւանդ Պարսկաստանի գիւղական ազգաբնակութեան կեանքը և այն պայմանները, որոնք վերին աստիճանի աննախանձելի են կացուցանում այդ չարքաշ և թըշուառութիւններով ու դառնութիւններով լի դասակարգի վիճակը:

Մի քանի ժամանակ առաջ Ամերիկայում հրատարակվեց մի երգիծաբանութիւն, որ նկարագրում է թէ ինչպէս 2990 թւականին, Սպահանի համալսարանի պրօֆէսօր Նօզզաթ-իլը ճանապարհորդում է Ամերիկա Թէհրանի արքայական միւզէօնի վերատեսչի հետ: Այդ երգիծաբանութեան միտքն էր ցոյց տալ, որ հազիւ 2990 թւականին գիտութիւնները և արուեստները ծաղկած լինեն Պարսկաստանում, այնքան մեծ է նրա այժմեան անշարժութիւնը...: Իր գրքի ներածութեան մէջ առաջ բերելով այդ երգիծաբանութիւնը, հեղինակ Վիլսօն կամենում է ցոյց տալ, որ ինքն էլ եկել է այն եզրակացութեան, թէ Դարեհի և Քսերքսէսի հայրենիքը միայն 30-րդ դարում կը հաղորդակցվի քաղաքակրթութեան հետ...:

Գիրքը պատկերազարդ է. պատկերները շատ աջող են: Պատմական տեղեկութիւնների և մանաւանդ Թաւրիզի պատմութեան վերաբերմամբ պէտք է նկատենք, որ հեղինակը շատ բան քաղել է հայ և օտարազգի պատմագիրներից, առանց քննադատական գնահատութեան: Այսպէս, օրինակ, նա յայտնում է, թէ Թաւրիզի անունը առաջ է եկել հայոց Խօսրով թագաւորի արտասանած «Դա ի վրէժ» խօսքերից:

Գրքի տպագրութիւնը, ինչպէս սովորաբար լինում են եւրօպական այդ տեսակ գրքերը, գեղեցիկ է:

Հ. Ա.

ԿՈՐՇԻ ԽՄԲԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄՆԵՐԸ

Անբախտ, յուսահատված մարդկանց անձնասպանութիւններ պատահում են պատմական բոլոր շրջաններում, բայց սկզբունքով կատարված անձնասպանութիւններ, անձնասպանութիւններ իբր պեսսիմիստ աշխարհայեացքի հետեւանք տեղի կարող են ունենալ միմիայն քաղաքակրթութիւնների քայքայման և անկման միջոցներին: Մարդուս համար այնքան բնական է սիրել կեանքը, ցանկանալ ապրել որքան կարելի է երկար ժամանակ, որ չէ կարելի չը զարմանալ և սարսուռ չը զգալ, երբ տեսնում ենք, որ մարդիկ ծաղիկ հասակում, արտաքին ամենաաջող պայմանների մէջ տաղտուկ են զգում կեանքից և աշխատում են իրանց ազատել կեանքից իբրև մի անվերջ տանջանքից: Մեր դարավերջի բազմաթիւ հիւանդոտ երեւոյթների մէջ նշանաւոր տեղ է բռնում և այն, որ կեանքը կուլտուրական մարդկանց շատերի աչքում կորցրել է իր արժէքը, իր քաղցրութիւնը, իր հրապոյրը: Ինչի՞ց է առաջանում այդ հիւանդոտ երեւոյթը. ինչպէս կարելի է ազատվել նրանից: Այդ հարցը զբաղեցնում է և զբաղեցրել է շատ մտածողներին և գրողներին, և ի միջի այլոց Վլ. Նեմիրօվիչ-Դանչենկօյին, որ ցանկացել է պատասխան տալ նրան իր «Կեանքի արժէքը» դրամայով, որ Կորշի խումբը ներկայացրեց երկուշաբթի, մայիսի 18-ին, ի նպաստ Եակօվլեվի: «Այդ տաղտուկը կարելի է բժշկել զգացմունքով, անսահման զգացմունքով, անկեղծ սիրով»,—պատասխանում է հեղինակը գործող անձնաւորութիւններից մէկի բերանով: Սակայն այդ թէև ճիշդ, բայց հրապարակախօսական պատասխան է, իսկ դրամատուրգից պահանջվում է նոյնպէս ճիշդ, բայց գեղարուեստական պատասխան: Դրամայի ներկայացման նայելով, մենք չենք զգում այն եսականութեամբ յագեցած մթնոլորտը, որի մէջ որոշ կուլտուրական ազդեցութիւնների տակ որոշ անձնաւորութիւններ անհրաժեշտօրէն պէտք է բաղձան անձնասպանութիւնը իբրև միակ փրկարար միջոց կեանքի տաղտուկից. այնուհետև մենք չենք զգում այդ մթնոլորտի փոփոխութիւնը, որի շնորհիւ կեանքը նորից արժէք է ստանում անձնասպանութեան դիմելու պատրաստ անձնաւորութեան աչքում. վերջապէս մեզ համար բաւականաչափ չէ պարզվում կեանքից տաղտկացած մարդկանց հոգեբանութիւնը: Սակայն, չը նայելով այդ հիմնական պակասութիւններին, այդ դրաման, որ ի դէպ է ասել, արդէն թարգմանված է հայերէն, մի աջող բացառութիւն է ներկայացնում ռուսաց նորաթուխ րէպէրտուարի մէջ իր համակրելի և լուրջ գաղափարով դուրս բերված անձնաւորութիւններից մի քանիսի կենսականութեամբ, գեղարուեստական լեզուով և բեմական արժանաւորութիւններով, որոնք աւելի ես նկատելի են դառնում այնպիսի աջող ներկայացման ժամանակ, ինչպէս էր պ. Եակօվլեվի բենեֆիսի օրը: Գեղեցիկ անսամբլի մէջ առանձնապէս աչքի էին ընկնում իրանց գեղեցիկ խաղով տ.տ. Ազօգարօվա և Կօշեվա և ինքը բենեֆիցիանտը, որ հասարակութիւնից ստացաւ երկու ընծայ:

Տ. Ց.

ՆԱՄԱԿ ԶԱՆԳԵԶՈՒՐԻՑ

Ղարադշլախ, մայիսի 2-ին

Ապրիլ ամիսը ապրելու ոչ մի նշոյլ չը ցոյց տուեց՝—ամբողջ ամսվայ մէջ հազիւ երեք-չորս օր արեգակի երես կարողացանք տեսնել. ձիւնը, անձրևը և կարկուտը կամ հերթով յաջորդում էին իրար, կամ կարծէք իւրաքանչիւրը սրանցից աշխատում էր ցոյց տալ մեզ իր ոյժը: Աշնանացանը շատ տեղերում վնասվել է վերջին ձիւներից, «կարել է:» Կարկուտն էլ պակաս չը վնասեց արտերին, արօտատեղերին, այգիներին, անասուններին, նոյն իսկ մարդկանց: Ամսվայ երկրորդ կէսին մեծ կարկուտ տեղաց «Սուս-Ղըշլաղ» գիւղից սկսած մինչև «Քիրս» կոչված սարը, վնասելով 50 և աւելի վերստ տարածութեան վրա գտնվող հայ և թուրք գիւղերը: Կարկուտը, մեծ քանակութեամբ և ահագին հատիկներով գետին թափվելով, կէս ժամվայ մէջ ծածկեց դաշտերը և շուտով հալվելով՝ ահագին հեղեղներ կազմեց, կոտորեց տասնեակներով կովեր, եզներ ու հորթեր, քշեց ու լցրեց Հաքարու գետը: Մարդկային զոհեր եղան. մէկ հարս և մէկ աղջիկ գնացել էին անտառը «խաղող» խոտ

ինքը, Մուխտարը չը յիշեցնէր, պարծենալով որ իր կարաւանը արդէն ճանապարհվել է և, ուրեմն, իր վտիտ մարմինը մի շատ չնչին փոխարինութիւն է այդքան ապրանքի դիմաց: Իսկ երբ վրէժ պահանջող կանանց միացաւ և Նազլուն, Ասլանը ժպտաց և յիշեց ցուրտ գիշերը Քիրսի լեռներում, Մանասի օջախի մօտ: Այդ յիշողութիւնը այժմ մանաւանդ շատ քաղցր էր նրա համար:

Դեռ այն ժամանակ անծանօթ աղջիկը համակրութիւն էր յարուցել նրա սրտում. դա ամբողջապէս տանջանք էր, բայց այնպիսի տանջանք, որ մարդկանց զուարճութիւն էր պատճառում: Ասլանը գիտէր, որ դա անգթութիւն է: Եւ այդ համակրութիւնը հետզհետէ հիացմունք դարձաւ, երբ երիտասարդը պարզ տեսաւ, որ Մէլիք-Աւանին օգնութիւն անողը ոչ Թահմազն էր իր հռչակված զօրքերով, ոչ Մանասը իր անպարտելի գծերով, ոչ էլ ինքը, Ասլանը, իր թափառումներով, դռներ ծեծելու, օտարի ուշադրութիւնը աղերսելու անվերջ պատրաստակամութեամբ, այլ միայն այդ թշուառ, ամենքից արհամարհված աղջիկը: Վերջին շաբաթների պատահարութիւնները, որոնք ամբողջ երկիրը տանում էին դէպի գիշերային կոտորածը, Ասլանի համար երջանիկ ինքնամոռացութեան ժամանակներ էին: Նա տեսնում էր Մէլիք-Աւանին նախկին դրութեան մէջ—վստահ, հրամայող, գործի գլուխ. չքացել էր այն յուսահատութիւնը, որը նա, չը նայած իր հուժկու տղամարդութեան և սառնասրտութեան, չէր կարողանում ծածկել այն փոթորկալից առաւօտին, Սպիտակ Խաչ վանքում: Հայրենի լեռները, երիտասարդի այդ վիթխարի սուրբերը, այժմ ցեխոտված, ամօթահար բարձրութիւններ չէին, որովհետև այժմ Մէլիք-Աւանը, լեռնցիների առաջինը, այլ ևս չէր ասում թէ ճար չը կայ: Նա ինքն իրան բարձրացնում էր անկման անդունդից և նրա հետ լեռներն էլ սրբվում, մաքրվում էին. դարձեալ կարելի էր ջերմ եռանդով պաշտել դրանց, որոնք միշտ եղել են ազատութեան անարատ կոթողներ, պսակված մի չարքաշ, բայց ինքնագլուխ ժողովրդի պատւով:

Այդպէս հիացնում էր Դիզակի տէրը: Բայց նա մենակ չէր. նրա հետ Ասլանի մտքին ու սրտին երեւում էր և գլգլված աղջիկը: Արհամարհված, ծաղրի առարկայ դարձած տանջանքների զոհը, կարծես, նայում էր մէլիքի ուսերի ետեւից և հարցնում էր. «Միթէ ես չեմ այս բոլորի պատճառը. և միթէ այս երկրում կայ մի ուրիշը, որ ինձ չափ զրկանքներ կրած լինի այս մեծ գործի համար»: Ասլանը իր մտքում դրական պատասխան էր տալիս այդ հարցերին, հաստատում էր, որ դրանք սուրբ ճշմարտութիւններ են: Եւ ուզում էր տեսնել նրան, խօսել նրա հետ, իմաց տալ, որ իր սիրտը արդէն հասկանում է...

Եւ ահա, վերջապէս, տեսաւ նրան, տեսաւ այն ժամանակ, երբ նա գնում էր Մուխտարի մսից իր բաժին վրէժը հանելու: Բայց միթէ այդ աղջիկը միայն այդ չնչին վարձատրութեան էր արժանի: Ո՛չ, յանցանք կը լինէր այդպէս կարծելը: Ասլանը զգաց, որ եթէ միայն Նազլուի մայրը լինէր թիւրքերի ձեռքին, եթէ չը լինէին միւս գերիները, դարձեալ պէտք էր գնալ, անել այն, ինչի մասին Նազլուն աղաչում էր Մանասին: Այժմ Ասլանը չէր թոյլ տայ, որ անկատար մնայ նրա ցանկութիւնը: Բայց ո՞ւր էին գերիները: Կուսանոցի ժայռի գլխին կանայք գնահատեցին Մուխտարի կեանքը. կամ ջարդվել ձորի յատակում, կամ ցոյց տալ գերիների տեղը և ազատ կորչել այս կողմերից: Մուխտարը մօտեցաւ անդունդի ծայրին, չափեց նրա խորութիւնը, կարծես տարուբերվում էր առաջարկած պայմանների մէջ: Եւ յանկարծ բացասական նշան անելով, յետ դարձրեց իր թօշնած, մեռելային դէմքը: Կեանք նա չուզեց: Անդունդի ծայրին նրան յափշտակեց հաշիւը, որի մէջ նա այնքան ճարտար էր, անսխալական: Նա յիշեց որ իր ուղարկած ապրանքը շատ թանգ գին ունի, որովհետև հանված է այն իսկ տեղերից, ուր այնքան սօսանցիներ են կոտորվել: Մուրադ-աղան երկու օրում կը հալեցնէ ամբողջ կարաւանը՝ մէկին չորս գին առնելով: Ո՛րպիսի խրախճանք հարեմների մէջ, ո՛րպիսի նախանձ միւս վաճառականներում: Տաք, շահաւէտ առեւտրի հեռանկարը Մուխտարի վերջին ուրախ ծիծաղը շարժեց: Եւ չը թաքցնելով այդ ծիծաղի պատճառները իրան շրջապատողներից, նա ասաց, որ իր ոսկորները հանգիստ կը լինեն ձորի յատակում: Ու ցած գլորվեց...

Բայց չարագործի ոսկորների համար հանգստութիւն չը կար: Դեռ ագռաւները չէին նկատել նրա դիակը, երբ Աւետարանոցից ճանապարհ ընկան ձիաւորները: Սուտ չէր ասում Նազլուն, որ ինքը մութ գիշերին էլ կիմանար թէ ո՛րտեղից է մայրը կանչում իրան: Նա ձի նստեց, տարաւ խումբը, Գայիանէին յանձնելով Մարթայի հոգսը:

Ճանապարհը երկար էր: Եւ երկար ժամանակ Ասլանը թամբի վրայից դիտում էր իր հիացմունքի առարկան: Որքան շատ էր նայում, այնքան խոր համոզվում էր, որ այո՛, այդ աղջիկը իրաւունք ունէր Մէլիք-Աւանի հետ լինել իր մտքի ու սրտի մէջ: Նրա մաշված, տխրութեամբ համակված դէմքը նոյնպէս գրաւիչ էր, ինչպէս նրա կատարած գործը: Կանոնաւոր, նուրբ գծերը, նախկին սիրունութեան այդ լուռ վկաները, այժմ, տանջանքի ու վշտի ազդեցութեան տակ, այլայլվել էին: Սակայն դա բացասող, մերժող մի արտայայտութիւն չէր, ընդհակառակը՝ ունէր իր առանձին լեզուն, որ թովում էր, իր առանձին հրապոյրները: Վիշտ և վիշտ. բայց դա էր, որ փրկեց Ղարաբաղը... Որքան արտասունքներ են թափվել այդ թուխ աչքերից, դառն արտասունքներ, որոնք թախծալի կնիք են դրոշմել նրա հայեացքի վրա և այրել, կոշտացրել են նրա արեւոտ թշերը. բայց դրանք չէին, որ բուսցրին այսօրվայ ազատութիւնը: Տանջանքներ կան, որոնք սրբութիւններ են. և ոչ մի փարթամ, ծաղիկ երջանկութիւն չէ կարող ունենալ նրանց գերող ոյժը: Միայն ծիծաղը չէ կրակ վառում. արտասունքների միջից էլ ցոլում են ճառագայթներ, որոնք աւելի սաստիկ են այրում զգայուն սիրտը:

Այլ ևս ոչ մի կասկած չը կար Ասլանի համար: Եւ երբ տեղ հասան, նա չը կարողացաւ պահել իրան ու յայտնեց Նազլուին, որ ոչ մի զոհ, ոչ մի դժուարութիւն չի խանգարի այս գործը, որ սկսված է նրա համար, ուստի և չը պիտի վատ վերջանար: Եւ նա ապացուցեց որ ճիշդ է ասում: Նազլուն ճանաչում էր այն գիւղը, ուր փակված էին գերիները: Բայց նրանից այժմ տարել էին և հեշտ չէր իմանալ թէ ո՛ւր, ո՛ր կողմ: Ասլանը կրակ կտրած ընկաւ շրջականները, նոյն իսկ չը վերադարձաւ մի ամբողջ գիշեր. որոնեց, մտաւ շատ գիւղեր. հարց ու փորձը վերջապէս տարաւ նրան մի մուրացկանի մօտ, որ տեսել էր կարաւանը: Խումբը թըռաւ ցոյց տուած ուղղութեամբ. պէտք էր շատ շտապել, որովհետև ճանապարհ շատ կար: Այդ ձիարշաւի ժամանակ էլ Ասլանը պտոյտ էր գալիս Նազլուի շուրջը, աչք չէր հեռացնում նրանից, ծառայում էր նրան: Բայց Նազլուն չէր նկատում այդ բոլորը. այժմ նա մոռացել էր ամեն ինչ և խօսում, մտածում էր միայն Մարթայի մասին: Նա չէր իմացել թէ այդքան երկար կը տևի ճանապարհորդութիւնը, թէ չէ՛ չէր հեռանայ երեխայի կողքից. նա հառաչում էր, ասելով որ փոքրիկը հալվում է, հառաչում էր մանաւանդ այն պատճառով, որ այժմ նա գտնվում է մի օտարի ձեռքում: Մինչև անգամ նա ուզեց յետ դառնալ ճանապարհի կէսից, և Ասլանի համար շատ էլ հեշտ չէր համոզել նրան որ թողնէ այդ միտքը: Այդտեղ էլ նա աւելի վառվեց այն քնքշութիւնից, այն սքանչելի սէրից, որ այդ աղջիկը ընդունակ էր տածել դէպի օտար մարդը: Ի՛նչ հրաշալի սիրտ կար այդ մաշված կրծքի տակ. նա կարող էր մոռանալ նոյն իսկ հարազատ մօրը... Ասլանը նախանձում էր այն անծանօթ, հիւանդ երեխային, որ նստած էր այդ սրտի մէջ:

(Կը շարունակվի)

ժողովելու. կարկուտը մի ակնթարթում ոմբակոծում-սպանում է նրանց և նոյնպէս հեղեղների միջոցով յանձնում յիչեալ գետին: Այս վերջինի մէջ ջուրը սաստիկ բարձրացել էր և լցրել ամբողջ ձորը: Հեղեղները վերջանալուց յետոյ, գետի ջուրը, յանկարծ իջնելով, թողեց ափերի վրա անհաշիւ թւով ձկներ, որոնց գիւղացիք ժողովում և դրանցով կերակրում են իրանց չոր հացի կարօտ ընտանիքներին և կամ ծախում էին շատ էժան գնով—14 փութը կարելի էր առնել 20 կոպէկով: Սա մի չը տեսնւած երևոյթ էր մեզանում, այնպէս որ, եթէ Մովսէսի ժամանակներում կատարվէր, անկասկած հրաշքների չարքը կը դասվէր:

Հացահատիկների գինը հետզհետէ իջնում է. ցորենի սոմարը ծախվում է 3 րուբլի 20 կոպ., մինչդեռ առաջներում 4 րուբլով չէր ճարվում: Լսեցինք, որ Բագուի դրամատէր Ա. Ծատուրեանց մտադիր է ձրիաբար հացահատիկ բաժանել Զանգեզուրի մի քանի գիւղերի բնակիչներին. անհամբեր սպասում ենք, յուսալով, որ միլիօնատէրը այս կրիտիկական միջոցում օգնութեան կը հասնէ իր հայրենակիցներին: Յաճախ անձրևներ են գալիս և այդ պատճառով շատ անգամ դադարում են դաշտային գործերը: Գարունը մեզ մխիթարական ոչինչ չէ խոստանում: Եթէ եղանակները այսպէս շարունակվեն, հացի թանգութիւնը եկող աշնան անխուսափելի է: Ն. Տ. Ս.

ՆԱՄԱԿ ՍԻԲԻՐԻՑ

Իրկուտսկ, ապրիլի 8-ին

Մարտի վերջերում Իրկուտսկում սկսվեց գարունը. ճիշդ է, խոտերը դեռ չեն կանաչել, բայց ձիւները արդէն հալվել են, տեղ-տեղ տափերը չորացել են, իսկ սահնակները արդէն մի ամիս կայ, ինչ փոխարինվել են անիւաւոր կառքերով: Ինձ վրա Իրկուտսկը, օրինակ, Պետերբուրգի հետ համեմատելով, այն տպաւորութիւնն է թողնում, որ ցուրտն այստեղ մի քիչ աւելի կոշտ է, աղդու, ուժեղ, քան այնտեղ: Խիստ ցրտեր այստեղ լինում են, իմ կարծիքով, նոյեմբերի վերջերից սկսած մինչև փետրվարի կէսը, թէև քիչ չէ պատահում, որ, օրինակ, յունվարին, կէսօրվայ մօտ, ձիւնը յանկարծ սկսում է հալվել կտուրների վրա: Ես ծանօթ չեմ Սիբիրի միւս քաղաքների հետ և Իրկուտսկը երկրի հարաւային քաղաքներից մէկն է,—բայց, եթէ կամենաք, որ ես բնորոշէի Սիբիրի կլիմայական առանձնայատկութիւնները, համեմատելով միւս տեղերի հետ (ճակատագրի շնորհով և մասամբ սեփական կամքով՝ ինձ աջողվել է ապրել Ռուսաստանի զանազան լայնութիւնների տակ, Կովկասում, Մալօրօսիայում և Պետերբուրգում), ես կասէի, որ նրա աչքի ընկնող առանձնայատկութիւններից մէկը, ինչպէս ինձ է թւում, նրա եղանակի անհաստատութիւնն է. ջերմաչափի մէջ սնդիկը շատ է վազվզում անում տարվայ գրեթէ բոլոր եղանակներում: Ապրելով, պաշտօնական գործերով, տարվայ ամենատաք ժամանակները, օրինակ, յուլիսին, բացօդեայ՝ անտառի մէջ,—գիշերները ես ստիպված եմ եղել կրակը միշտ վառ պահել տալ և տաք մուշտակով փաթաթվել: Երեկոյի տաքութիւնը, գիշերվայ ընթացքում, մանաւանդ լուսաբացին արեգակի ծագելուց առաջ, փոխվում է կատարեալ «կծու» ցրտի: Երևի հէնց այս է պատճառը, որ հարաւի զգայուն բոյսերը և ծառերը խուսափում են երկրից:

Ծառերի կողմից՝ երկիրը չափազանց աղքատ է, աւելի ճիշդ՝ միաձև, միատեսակ: Բացի թըխենուց (կէչւից) և բարդենուց, մնացած բոլորը համարեա թէ պատկանում են չամաղաջի (хвойныя) տեսակին: Ինձ աւելի դրաւում է տեղական лиственница-ն (Larix Sibirica), որ ինձ չէ աջողվել տեսնել Ռուսաստանում, գէթ անտառների մէջ: Դա մի հսկայ ծառ է, մոմի պէս կանգուն, հարթ, ցիլինդրական շէնքով, որի ճիւղերը (հասակ առածների վրա) սկսվում են ծառի գագաթում, կազմելով նրա սաղարթը: Ծառը շատ դիմացկուն է. չորացած ժամանակ կացինը նրա վրա ցայտում է, շատ անգամ առանց նրբան վիրաւորելու՝ այնքան նա ամրանում է ոսկորի պէս: Պարունակելով իր մէջ խէժ, նա այրվում է աննման պայծառ փայլով, թէև շատ է ճարճատում: Սիրում է բուսնել խոնաւ տեղերում և դրա համար էլ խոնաւ շէնքերի համար —անփոխարինելի է: Ժողովուրդը իր անտեսութեան մէջ, որը դեռ շատ էկստենսիվ բնաւորութիւն ունի,—այդ ծառը շատ քիչ է գործածում, որ բացատրվում է ծառի ծանրութեամբ և նրա դժուար մշակութեամբ: Շատ տարածված է և սօճին (сосна): Նա մի և նոյնն է, ինչ որ Ռուսաստանում, ինչ որ Կովկասում: Սօճի ծառեր ես տեսել եմ Փամբակում և Սարիղամիշի անտառապետութեան մէջ: Ինչպէս Ռուսաստանում, այնպէս և Սիբիրում, դա միակ ծառն է, որ մեծ գործածութիւն ունի: Տեղական ծառերից ամենահետաքրքիրն է կեդրը (Pinus Cembra): Դրան չը գիտեմ ինչի նմանեցնեմ: Տեսքով, մեծութեամբ, խոշորութեամբ և այլն—նա հըսկայական մեծ ծառ է, մանաւանդ սար տեղերում, բայց պտղի կողմից, Սիբիրի մտքով ասած,—դա մեր ախոյն է: Կեդրի կակալները, որը, ի հարկէ, տեսած կը լինեք, իրանց մեծութեամբ վայրի ախոյից էլ շատ փոքր են, բացի համի կողմից.—լաւ համ ունի: Մեծ գիւղերում, տրակտի վրա և քաղաքներում նրա փութը ծախվում է 7—8 կոպէկով, պուդով մօտ 3 րուբլի: Դա Սիբիրի միակ պտուղն է,—այնքան ժլատ է երկիրը: Ապրելով Կովկասում երկար տարիներ, և ընտելացած լինելով նրա մրգերին, ինձ առաջին անգամ վայրենի էր թւում կեդրի կակալներ ուտելը, բայց ժողովրդի համար՝ դա նրա բերանը զբաղեցնող և բերանի նըրվերը շոյող պտուղներից մէկն է: Բացի կեդրից.—երկիրը արտաբերում է թփերի վրա և ուրիշ հատապտուղներ (ягода). այդպէս է, օրինակ, Vitis idaea, V. Myrtillus, V. Uliginosum և այլն, որոնք բոլորն էլ պատկանում են Vaccinium-ի տեսակին: Տեղ-տեղ ես տեսել եմ և հաղարջ (смородина սևը և կարմիրը) և նոյն իսկ մոր (малина) ու ելակ (земляника): Ելակ շատ կայ, բայց մալինա շատ քիչ է գըտնվում: Դրանք կեդրի հետ միասին կազմում են Սիբիրի ամբողջ մրգեղէնը կամ, մեր երկրի լեզուով ասած, ամբողջ «խօշքէաբարը»:

Ձիւնը առհասարակ խոր կերպով չէ ծածկում երկիրը, այնպէս, ինչպէս դա տեղի ունի, օրինակ, Վանի շրջակայքում կամ նոյն իսկ Շուշիի մօտ: Մէկ, երկու, շատ շատ երեք վերշօկ—ահա ամբողջ ձիւնի խորութիւնը՝ գէթ քաղաքի մէջ: Կառապանները համարեա թէ միշտ դժգոհ են Իրկուտսկի ձիւնից: Ա. Ղ.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Ռուս նշանաւոր կրիտիկոս Բելինսկու մահվան յիսնամեակը յարգելու համար Թիֆլիսի քաղաքային դուման իր մայիսի 18-ի նիստում որոշեց. 1) բանալ մի դպրոց Բելինսկու անունով, 2) անուանել Թիֆլիսի մեծ փողոցներից մէկը Բելինսկի անունով, և 3) հանդիսաւոր հոգեհանգիստ կատարել քաղաքային ձայնաւորների, քաղաքային դպրոցների ուսուցիչների և հրաւիրված անձանց ներկայութեամբ:

—

Մեզ հաղորդում են Կ. Պօլսից հետևեալը. «Վանում սպանված Տէրօյեանի քոյրը, օրիորդ Զարուհի Տէրօյեան՝ թիւրքաց կառավարութեան ձեռքով աքսորվեց Երուսաղէմ, ուր ապրում է վանքում, մի պառաւ մայրապետի խիստ հսկողութեան ներքոյ:»

—

Թիֆլիսի քաղաքային դուման իր վերջին նիստում որոշեց իր ձեռքն առնել քաղաքի նաւթային լուսաւորութիւնը, որ պէտք է գոյութիւն ունենայ մինչև կատարելագործված լուսաւորութիւն մտցնելը: Մինչև այժմ լուսաւորութիւնը կապալով էր տրված մասնաւոր անձանց: Դուման յոյս ունի, որ իր ձեռքն առնելով գործը, քաղաքը կը լուսաւորվի աւելի լաւ կերպով: „Դուման ընդունեց և այն նախահաշիւը, որ ներկայացված էր ուպրավայի կողմից, մի փոքր փոփոխութեամբ: Այդ նախահաշւով քաղաքի լուսաւորութիւնը առաջվանից թանգ կը նստի, բայց գոնէ նա համեմատաբար աւելի լաւ կը լինի:

—

Ռուսաց արտաքին մինիստրութեան օրգան «Nord» լրագիրը գրում է. «Ֆրանց Յովսէփ կայսրի վերջին ճանապարհորդութիւնը Պետերբուրգ ոչ թէ քաղաքական նպատակով էր, այլ պարզապէս քաղաքավարութեան մի ակտ էր: Պետերբուրգում հայեացքների փոխանակութիւն կատարվեց արևելեան հարցի առիթով, բայց ոչ մի դաշնագիր չէ կնքվել, ինչպէս յայտնում են գերմանական մի քանի լրագիրներ:»

—

ԲԱԹՈՒՄԻՑ մեզ գրում են. «Գլադստօնի մահվան առիթով մի խումբ հայեր ցաւակցական հեռագիր ուղարկեցին տիկին Գլադստօնին»:

—

ՍՕՉԻԻՑ մեզ գրում են. «Մայիսի 14-ին, այստեղի ինտելիգենտ դասակարգը ժողովրդական մի զբօսանք կազմեց յօգուտ աղքատների: Ներկայ էին մօտաւորապէս 300 հոգի,—մեծ թիւ Սօչիի համար: Մուտքը քսան կոպէկ էր նշանակված»:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԳԼԱԴՍՏՕՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԸ ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ՊԱՐԼԱՄԵՆՏՈՒՄ

—

Լոնդօնից „С. Петербургскія Вѣдомости“ լրագրի թղթակիցը գրում է հետևեալը.

«Անսովոր պաթետիկական և վեհ պատկեր էին ներկայացնում լորդերի պալատի և համայնքների ժողովի ներկայացուցիչները, երբ նրանք հաւաքվեցան ընդունելու այն ուղերձը, որ պիտի տան թագուհուն, խնդրելով որ «Նորին մեծութիւնը ամենաողորմածաբար բարեհաճէ անել անհրաժեշտ կարգադրութիւններ, որ Ուիլլիամ Էվարդ Գլադստօն թաղվի պետական հաշւով և նրա համար արձան դրվի Ուէստմինստրի ս. Պետրոս եկեղեցում»: Բոլոր քաղաքական կուսակցութիւնները այսօր հաւաքվեցան այնտեղ in corpore, որպէս զի միահամուռ ձայնակցութեամբ մատուցանեն յարգանք հանգուցեալ պետական մարդու ծառայութիւններին և արտասովոր հանճարին: Առժամանակ լռեցին կրքերն ու կուսակցական վէճերը և ամենքի հայեացքները դարձրած են դէպի Հօվարդէնի ամրոցը, ուր յաւիտեան քնեց մեծ ծերունին և ամենքի մաքերը միայն այն են ուզում, որ որքան կարելի է հանդիսաւոր կերպով յիշատակեն նրան:

«Չը նայած յորդ անձրևին, պարլամենտի կօրրիդօրները այնպէս լցված են, որ շարժվել այնտեղ անկարելի է: Նիստը բացվելու ժամից շատ առաջ, համայնքների ժողովը պաշարել են պատգամաւորները, լորդերը և հասարակութեան ստուար խմբերը, որոնց մէջ շատ են մանաւանդ տիկիններ: Տիրող լռութիւնը անսովոր է, եթէ նկատի առնել հաւաքված մարդկանց քանակութիւնը: Խօսում են ցած ձայնով, համարեա շշնջալով, կարծես վախենում են թէ մի գուցէ անհանգստութիւն լինի Գլադստօնի ոգու համար, որ սաւառնում է այստեղ: Մեծ դժուարութեամբ, չը նայած ազդեցիկ պատգամաւորներից մէկի տուած այցետոմսին, մտնում ես, վերջապէս, դահլիճը, ուր ամեն մի տեղ վաղուց բռնված է. ակամայ պիտի կանգնած մնաս ամբողջ ժամանակը, ինչպէս կանգնած մնացին և շատ պատգամաւորներ, որովհետև դահլիճը փոքր է:

Նիստը բացված է: Իբրև համայնքների ժողովի պարագլուխ՝ Բալֆուր պիտի կառավարութեան անունից առաջարկէ ժողովին ընդունել թագուհուն մատուցանելի ուղերձը: Ֆինանսների մինիստրը այսօր սովորականից շատ գունատված է. նա դժուարութեամբ բարձրանում է իր տեղից, նա տկար է, բայց, երևի, մեծ ջանք է գործ դրել իր վրա, որ կարողանայ գալ պատգամաւորների ժողովը և ներբող կարդալ այն մարդու աճիւնի վրա, որին նա միշտ իր բարեկամն էր համարում և դրա հետ միասին նաև իր կատաղի քաղաքական հակառակորդ: «Տասնեօթ տարի է անցել այն ժամանակից—ասաց Բալֆուր—երբ այս իսկ տեղից բարձրացաւ մինիստրը (Գլադստօն), որ կատարէ մի տխուր պարտականութիւն, որի նմանը այժմ ինձ է վիճակվել: Գլադստօնի առաջ այն ժամանակ դրած հարցը ամենադժուարներից մէկն էր, որովհետև բացի նրանից, որ այն ժամանակ վախճանված Բիկօնսֆիլդ և Գլադստօն անհաշտ քաղաքական հակառակորդներ էին երկար ժամանակի ընթացքում, նրանց բաժանում էին և նրանց բնաւորութիւնն ու տեմպերամենտը, իսկ այդ երկու վիթխարիների մրցութիւնը դեռ շատ թարմ տպաւորութիւն ունէր այն մարդկանց մտքի մէջ, որոնց առաջ այն ժամանակ խօսում էր Գլադստօն *): Որքան էլ դժուար, անհնարին լինի մի քանի տեսակէտներից ինձ վիճակված խնդիրը, ես, այնու ամենայնիւ, համոզված եմ որ համայնքների ժողովը միաձայն կընդունէ կառավարութեան առաջարկութիւնը և ոչ ոք դժուարութիւն չի զգայ միանալու այդ առաջարկութեան, քանի որ այն մեծ ասպարէզը, որ այժմ վերջացել է, արդէն պատմութեան է պատկանում»: Այնուհետև պահպանողական մինիստրը թւեց Գլադստօնի բարեմասնութիւնները, ասաց որ Գլադստօն իր հանճարով աւելի փառք և վայելչութիւն հաղորդեց անգլիական պարլամենտին:

Բալֆուր խօսեց մօտ կէս ժամ, թոյլ, բայց պարզ ձայնով, խօսում էր լի ոգևորութեամբ և անկեղծութեամբ, գերեզմանական լռութեան մէջ, և երբ նա վերջացրեց ու նստեց իր տեղը, նկատելի էր, որ նա խոր տպաւորութիւն է թողել բոլոր ներկայ եղողների վրա:

Այնուհետև խօսեց սըր Հարկօրտ, Գլադստօնի անփոփոխ բարեկամը և աշխատակիցը երկար տարիների ընթացքում, այժմ ազատամիտների պարագլուխը պատգամաւորների ժողովում: Նա ասաց. «Ես այստեղ կանգնած եմ Գլադստօնի քաղաքական հակառակորդների մէջ, որոնք մեծամասնութիւն են կազմում, բայց որոնք մեծահոգութեամբ արժանի յարգանք են մատուցանում նրա յիշատակին: Դուք ինձանից և մի հատ խօսք չէք լսի, որ կարողանար դիպչել այդ հակառակորդներին, բայց ես չեմ կարող չը յիշատակել հանգուցեալի այն յատկութիւնները, որոնք ընդհանուր սէր և յարգանք էին առաջացնում: Գլադստօն գործում էր, անկուռ և անկեղծ հաւատ ունենալով դէպի այն ամենը, ինչ նա օգտակար էր համարում իր հայրենիքի համար: Շատ են արդեօք այդպիսի պատմական անձնաւորութիւններ, որոնք մեզ հիացմունք են պատճառում, թէև մենք համաձայն չը լինէինք նրանց հայեացքների հետ:»

Հարկօրտ այնքան յուզված էր, որ մի քանի անգամ հարկադրված եղաւ ընդհատել իր ճառը: Նրանից յետոյ իռլանդացիների կողմից խօսեց Դիլլօն և Վալլիսի կողմից Թօմաս: Ապա կառավարութեան առաջարկութիւնը ընդունվեց լռութեամբ:

*) Բիկօնսֆիլդ մեռաւ 1881 թւին, երբ Գլադստօն առաջին մինիստր էր. նա առաջարկեց, որ էր հակառակորդի գերեզմանի վրա արձան կանգնեցնվի:

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

—

Երէկվայ հեռագիրներից մի քանիսը, որոնք խօսում էին Կուբայի ափերում տեղի ունեցած պատերազմի մասին, ինչպէս երևում է, քաղված էին աւէկօսէներից, որոնք շատ բնական են մի այնպիսի ժամանակ, երբ ամենքը սպասում են երկու նաւատորմների ահեղ ընդհարման: Որ սպանիական ծովապետ Սերվերա չէր կարող վճռական քայլեր անել ամերիկացիների դէմ, այդ հաստատվում է և նրանով, որ ծովապետ Սամպսօնի հրամանի տակ և Կուբայի ափերում գտնվող մարտանաւերի թիւը 66 է. հետևաբար ծովապետ Սերվերա այդպիսի մի ոյժի դէմ մաքառելու համար պիտի ամեն ջանք գործ դնէ ժամանակ վաստակելու, որ Կադիկսից օգնութեան հասնէ սպանիական պահեստի նաւատորմը: Սպանիայում օր ու գիշեր պատրաստում են այդ նաւատորմը: Սպանիացիները հաւատացնում են, որ շուտով դէպի ամերիկական ափերը կուղարկվեն սպանիական շոգենաւեր, որոնք պիտի կտրտեն ամերիկական ծովթելերը:

Մադրիդ հասաւ «Monserat» նաւի նաւապետը, որ բերել է գեներալ Բլանկօից գրաւոր դօկումենտներ: Ազգաբնակութիւնը աղմկալի ցոյցերով ընդունեց նաւապետին:

Կուբայի ապստամբները շատ նեղ դրութեան մէջ են, չունենալով ուտեստի պաշար: Մինչև այժմ նրանք պաշար ստանում էին քաղաքներից, բայց այժմ քաղաքներում էլ սով է սկսվել:

ՆԱՄԱԿ ԹԻՐՔԻԱՅԻՑ

—

Կ. Պօլիս մայիսի 5-ին

Կիլիկիոյ խնդիրը տակաւին իր ճգնաժամի մէջ է: Գաղանճեան եպիսկոպոսը սուլթանին անուլթին ներքև բաւական հասունցած կերևի, իսկ պատրիարքարանը կը մոռմոքէ յուսահատ վիճակի մէջ:

Օրմանեան՝ խիստ կանուխէն փութաց շնորհաւորել Խապաեան Սահակ եպիսկոպոսի պաշտօնը, սակայն ամիսներ կանցնեն և սրբազանը տակաւին կը սպասէ իր հրամանագրին, թերևս մինչև հիմա ինքն ալ զգացած է թէ իր ներկայութիւնը Կիլիկիոյ մէջ աւելորդ պիտի համարուի... մաղթենք սակայն որ մեր այս գուշակութիւններն իրականութիւն չը գտնեն:

Պատրիարքարանն այս օրերս կարևորագոյն խնդրով մ'ալ զբաղեցաւ՝ զոր և լուծեց տիրոջը ողորմութիւնով: Եպիսկոպոսական վկայականներ բաժնեց եկեղեցական մէկ քանի «յորովայնէ ընտրեալներու»: Ասոնց մէջ առաջին տեղը կը բռնէ «Մշակի» ընթերցողներուն արդէն ծանօթ Այվազեան Յովսէփ վարդապետը՝ տակաւին նոր կոչուած Ռոդոսթոյի առաջնորդութեան և բազմիցս նկարագրուած իբրև մարդկային ազգի բացառութիւն՝ հրէշ մը՝ զանազան թղթակցութիւններու մէջ: Հիմայ եպիսկոպոս պիտի լինի այս մարդը...: Երկրորդն է Զմիւռնիոյ առաջնորդ Առսլանեան Ներսէս վարդապետն՝ որ իր հին մէկ վկայականը visé ընել տալով՝ պիտի եպիսկոպոսանայ, մինչդեռ զմիւռնացիք պատրիարքարան հանրագիր կուղարկեն և չեն ուզեր իրենց առաջնորդ ճանչնալ սոյն վարդապետը. արդ՝ որու համար եպիսկոպոս պիտի լինի դա: Երրորդն է Պրուսայի առաջնորդ Արշարունի Յովհաննէս վարդապետը: Այս եկեղեցականը թէպէտ մինչև այսօր գործօն կեանք մը չէ ունեցած՝ սակայն պրուսացիք կը սիրեն զինքն և կը փափաքին որ իրենց առաջնորդը թագ և եմիփորոն ունենայ՝ համոզված լինելով՝ թէ ապագային մէջ, իրենց նախորդ առաջնորդ՝ Բարթողիմէոս Էֆէնդիին հետևող մը

չը պիտի լինի՝ Ողիմպոսի անուշիկ հովերէն մղելով և ուռելով: Չ ո ր ր ո ր դ ն է Կէօմիւրճեան Մովսէս վարդապետը՝ նախկին միաբան Երուսաղէմի: Սա՝ նոյն միաբանութեան Երեմիա արքեպիսկոպոսէն արդէն ստացած և ծոցը դրած է իր վկայականն՝ իբրև ճարպիկ մի քահանատ՝ զոր և վաւերացուցած է կարնեցի ծանօթ վաճառական մը. լաւ չէ, այս ալ թող գտնուի եպիսկոպոսներու ցուցահանդէսին մէջ...: Հ ի ն գ ե ր ո ր դ ն է յայտնի Տրդատ վարդապետ Պալեան՝ Կեսարիոյ առաջնորդ և միաբան Երուսաղէմի՝ միաբան մը՝ զոր իրենց ժանտախտը կը նկատեն իր միաբանակիցները. կեսարացիք ալ կըսեն ասոր համար՝ Voila' la peste: Այս ալ ի վարձատրութիւն իր զանազան զուաճանութիւններուն՝ մեր պատրիարքարանէն պիտի պըսակվի: Բայց որովհետև իբրև Երուսաղէմի միաբան՝ իր եպիսկոպոսացումը Ս. Աթոռոյ պատրիարքին և միաբանութեան հաճութենէն կախում ունի, այս վերջինները, կարծեմք թէ, non possumus-ը գրեր են պատրիարքարանի. տեսնեմք վախճանն ինչ կը լինի: Այս կեսարացի վարդապետին միակ պաշտպան և ջատագովներն են՝ կեսարացի խմբագիր մը՝ պ. Բիւզանդ Քէչեան, և, պատրիարքարան: Վ ե ց ե ր ո ր դ ն է ձէյվանիրճի կոչված Գաբրիէլ վարդապետն՝ որ յայտնի է իբրև Պօլսոյ պատրիարքին փոխանորդը՝ ազգական վսեմաչուքի մը: Սա ոչ առաջնորդ է, ոչ ալ գաւառի մը եթեւ տեսած, չենքով չնորհքով քարոզչութիւն մ'ալ բրած չէ. Նորատունկեանի քէֆին համար եպիսկոպոս պիտի լինի, նորատունկ մ'ալ ինքն լինելու համար եկեղեցիի այգիին մէջ, ուր խաղողի տեղ փուշեր կը բուսնին հիմա...: Ե օ թ ն ե ր ո ր դ ն է Եղիշէ վարդապետ Դուրեան՝ Արմաշի փոխ-վանահայրն ու Դպրեվանքի տեսուչը: Եթէ ուղիղն ըսել պէտք է, սա ամենէն արժանաւորն է, որ կրնայ պատիւ բերել իր դասակարգին՝ իբրև ճշմարիտ աշակերտ իր հոգևոր ծնողին: Արդարև անփորձութիւն մ'ունեցաւ այս վարդապետը, ժամանակին Աշըգեանի ծուղակին իյնալով, սակայն ինքը չէր մեղաւորը. ով կարող է չը խոստովանել, թէ՝ Աշըգեան կարող էր իր պատրիարքութեան ժամանակ ուզածն ընել՝ Դեմոկլեսի սուրը կախելով ամենուն գլխուն վրա:

Հայոց Վեհափառ Կաթողիկոսը՝ անշուշտ ի նկատ առնելով այս ամենը, լաւագոյն տնօրէնութիւն մը պիտի ընէ՝ չի հաստատելով մեր պատրիարքարանի այս տեսակ կեղտոտ արարքներուն: Գ/իւսկ

ՆԱՄԱԿ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻՑ

—

Թ ա ւ ր ի զ, մայիսի 11-ին

Պարսկաստանում մոլեռանդ պարսիկ հոգևորականութեան յանդուգն քայլերը այս վերջին տարիներում աւելի և աւելի մեծ չափեր են ընդունում. Համադանում այս տարվայ սկզբից խառնակութիւններ չարունակ կան ու կան: Վերջերս կառավարութիւնը ստիպվեց պնդով միջամտել և վերջ դնել գլխաւորապէս հոգևորական դասից ծագում առած շփոթութիւններին: Այս անգամ, հասած տեղեկութիւններին նայած, կառավարութիւնը վճռել էր Համադանից աքսորել մի քանի խռովայոյզ մոլլաներին: Քաղաքից դուրս հանելիս՝ ֆանատիկոս ամբոխը փորձեց յետ խըլել աքսորվողներին. բայց զօրքն այս անգամ գործեց աչքու կերպով: Սպանեց 20—30 մարդ մասնէտական ամբոխից և աքսորեց մոլլաներին: Կարգը Համադանում վերահաստատված է, շնորհիւ Էմիր-Բահմբրի ձեռք առած միջոցների:

Այս տարի, Թաւրիզի Մուշտայիդի մահվանից յետոյ՝ խօսք կար, որ Մուշտայիդի աթոռը ժառանգէր մեռածի ազգականներից Հաջի-Միրզա-Հասան-աղան, բայց մինչև հիմա չը հաստատվեց: 15—20 օր առաջ Հաջի-Միրզա-Հասան-աղայի սեփական գիւղերում կռիւ է ծագում գիւղացիների մէջ, այնպէս որ գործը հասնում է Ամիր-Նիզամին: Արթուն նահանգապետը անմիջապէս ֆարրաշներ է ուղարկում կառավարութեան կողմից՝ յանցաւորներին ձերբակալելու, որոնք Հաջի-Միրզա-Հասան աղայի հաւատարիմ ր ա յ ա ն ե ր ն են: Սրանք թակում են կառավարութեան ֆարրաշներին և մէկին էլ սպանում: Ցանցաւորները, վստահ Հաջի-Հասան-աղայի հեղինակութեան վրա, ապաստանում են նրա տանը: Արդար զայրոյթով լցված Ամիր-Նիզամին 10 օր առաջ աջողվեց ուժով դուրս հանել Հաջի-Հասան-աղայի տանից երեքին և ենթարկել խիստ պատիժների: Մէկին գլխատեց, միւսի ձեռքը կտրեց, իսկ երրորդի մատները կտրատեց: Ամիր-Նիզամի այս քայլը մի զօրաւոր հարուած է հակակառավարական ուղղութիւն բռնած մոլեռանդ հոգևորականութեան, մանաւանդ Հաջի-Միրզա-Հասան-աղայի պէս մեծահամբաւ և ազդեցիկ մարդուն, որը որդին է հռչակաւոր մուշտայիդ Հաջի-Միրզա-Բաղր-աղայի, որ երկար տարիներ մուշտայիդ է եղել Աբաս-Միրզա շահզադէի օրով (1828): Ամիր-Նիզամի վարմունքը մեծապէս գնահատվեց նոյն իսկ թուրք պաշտօնեաների և մեծամեծների շրջանում, որպէս զօրաւոր պաշտպան կառավարութեան շահերին՝ ընդդէմ հոգևորականութեան վնասակար ուղղութեան: W.

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

—Լօնդօնից հեռագրում են, որ ազատամիտները ընտրեցին իրանց պարագլուխ, Գլադստօնի փոխարէն, լորդ Րօզբէրիին:

—Ունգարացիները այս օրերս ազգայնական նեղսրտութեան մի ապացոյց տուին: Նշանաւոր ունգարական հայրենասէր Կօշուտի որդին առաջարկեց ունգարական պարլամէնտին՝ ազգային ցաւակցութիւն յայտնել Գլադստօնի մահվան առիթով նրա ընտանիքին: Պարլամէնտը մերժեց այդ առաջարկութիւնը: Դրանով ունգարացիները ցոյց տուին միայն իրանց բարոյական մանկութիւնը և ապացուցին, որ գոր տեղ չէին համակրում այն անձին, որին մեծ հանդուցեալը «մ ե ծ մ ա ր դ ա ս պ ա ն» անունն է տուել:

—Պարիզի լրագիրներում տպված է Դրէյֆուսի նամակը, գրած իր կնոջը մարտի 20-ից: Ի միջի այլոց Դրէյֆուս գրում է. «Ես անչափ տանջվում եմ: Ներարդերս սարսափելի կերպով քայքայված եմ: Ես դիմեցի Նախագահի մեծահոգութեան, խնդրելով նորից քննել իմ գործը:»

—Բօլգարական իշխանը իր ամուսնու հետ էլի գնաց Կ. Պօլիս և պիտի մնայ այնտեղ 24 ժամ:

—Սօցիալիստ Ժօրէս սևացաւ ֆրանսիական պատգամաւորների նոր, լրացուցիչ ընտրութիւնների ժամանակ:

„ՄՇԱԿԻ“ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

—

ԱՄԵՐԻԿՕ-ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

—

ՎԱՇԻՆԳՏՕՆ, 19 մայիսի: Ծովային վարչութեան մէջ ստացված է Շլէյի հեռագիրը, որով հաղորդվում է, թէ սպանիական նաւատորմը գտնվում է Սանտ-Եագօում:

ՄԱԴՐԻԴ, 19 մայիսի: Լրագիրները բողոքում են այն ձևի դէմ, որով անգլիացիները չէզոքութիւն են պահպանում, թոյլ տալով «Գարվարդ» նաւին 600 տոն ածուխ վերցնել Եամայկայից:

—

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 19 մայիսի: Կովկասեան զինուորական շրջանի շտաբի գլխաւորի օգնական գեներալ-մայոր Օդինցօվ՝ նշանակվում է Կարսի շրջանի զինուորական նահանգապետ:

«Торгово-Промышленная Газета» գրում է. «Բագւում տպաւորութիւն թողեց այն լուրը, որ իբր թէ պէտք է բարձրացնել կէրօսինի տարիֆը Անդրկովկասեան երկաթուղու վրա: Այդ առիթով կարող ենք յայտնել, որ այդպիսի հարց չէ էլ յարուցվել:»

Մայիսի 18-ին, Ցարսկօե-Սէլօում Բուխարայի էմիրը ներկայացաւ Թագաւոր Կայսրին և Թագուհի Կայսրուհի Ալէքսանդրա Ֆէօդօրօվնային: Ունկնդրութեան ժամանակ էմիրը մատուցեց Կայսրին չքանշան, որ ինքը հիմնել է ի յիշատակ Ալէքսանդր III Կայսրի:

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչ՝ ԱՆԴՐԷԱՍ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

—

Մ ա ր դ ա տ ա ր № 1 գնացքը դուրս է գալիս ԲԱԳՈՒԻՑ դէպի ԹԻՖԼԻՍ ցերեկվայ 4 ժամին և 1 րօպէին: Թ ի ֆ լ ի ս է հասնում առաւօտեան 8 ժամ 30 րօպէին: Դուրս է գնում ԹԻՖԼԻՍԻՑ դէպի ԲԱԹՈՒՄ առաւօտեան 9 ժամ և 15 րօպէին: Բ ա թ ո ւ մ է հասնում երեկոյեան 8 ժամ և 28 րօպէին:

Մ ա ր դ ա տ ա ր № 3 գնացքը դուրս է գալիս ԲԱԳՈՒԻՑ դէպի ԹԻՖԼԻՍ՝ գիշերվայ 12 ժամ 6 րօպէին. Թ ի ֆ լ ի ս է հասնում երեկոյեան 7 ժամ և 10 րօպէին: Դուրս է գնում ԹԻՖԼԻՍԻՑ դէպի ԲԱԹՈՒՄ՝ երեկոյեան 7 ժամ 55 րօպէին. Բ ա թ ո ւ մ է հասնում առաւօտեան 8 ժամ 28 րօպէին:

Մ ա ր դ ա տ ա ր № 2 գնացքը դուրս է գալիս ԲԱԹՈՒՄԻՑ դէպի ԹԻՖԼԻՍ՝ առաւօտեան 8 ժամ 15 րօպէին: Թ ի ֆ լ ի ս է հասնում երեկոյեան 8 ժամ 34 րօպէին: ԹԻՖԼԻՍԻՑ դէպի ԲԱԳՈՒ է դուրս գալիս՝ երեկոյեան 9 ժամ 34 րօպէին: Բ ա գ ո ւ է հասնում ցերեկվայ 1 ժամ 2 րօպէին:

Մարդատար № 4 գնացքը դուրս է գալիս ԲԱԹՈՒՄԻՑ դէպի ԹԻՖԼԻՍ երեկոյեան 8 ժամ 35 րօպէին: Թ ի ֆ լ ի ս է հասնում առաւօտեան 9 ժամ 12 րօպէին: ԹԻՖԼԻՍԻՑ դէպի ԲԱԳՈՒ է դուրս գալիս առաւօտեան 11 ժամին: Բ ա գ ո ւ է հասնում առաւօտեան 6 ժամին:

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ
Բ. ՆԱԽԱՍԱՐԴԵԱՆԻ

(Կուկիա, Վօրօնցօվի արձանի հանդէպ)
Հիւանդներին ընդունում են ամեն օր, բացի կիրակի օրերից:

Ա Ռ Ա Ւ Օ Տ Ն Ե Ր Ը

Բ. Ա. ՆԱԽԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութեան, վեներական (սիֆիլիս) և միզասեռ. հ.

Կ. Մ. ՉԻԿՈՎԱՆԻ—9—10 ժ. աչքի, ներքին ներարդային հ.

ԿԻՆ ԲԺԻՇԿ Ա. Ի. ՐՈՒԴԵՆԿՕ—10½—11½ ժ.: կանանց և երեխայոց հ., ծաղկի պատուաստումն:

Զ. Ի. ԲԱԲԱՆԱՍԵԱՆՑ—11½—12 ժ. կանանց հիւանդ.

Ի. Ֆ. ՊՐՕՏԱՍԵՎԻՉ—12—1 ժ. ականջի, կոկորդի, քթի և կրծքի հ.

Ա. Պ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆՑ—1—1½ ժ. ներքին և երեխայոց հ.

Ա. Գ. ԳՈՒՐԿՕ—1½—2½ ժ. ներքին, և միզասեռական հ.

Ե Ր Ե Կ Ո Ն Ե Ր Ը

Վ. Մ. ՄԱԽՎԻԼԱՁԷ—5—6 ժ. ներքին և երեխայոց հ.

Բ. Ա. ՆԱԽԱՍԱՐԴԵԱՆ—6½—7 ժ.

Ա. Ն. ՇՊԱԿՕՎՍԿԻ—6—7 ժ. ներարդային (ելեկտրաբուժութիւն), վեներական և մորթի հ.

Տ. Ի. ՐՈՒԴԵՆԿՕ հիւանդանոցումը քիմիական և խոշորացուցական հետազօտութիւններ է անում մէզի, խխի, արեան, կաթի և այլն:

Վճար 50 կ. չքաւորները ձրի: Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին:

Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝
116—150 Բժշկապետ ՆԱԽԱՍԱՐԴԵԱՆ

ԱԻԵՏԵԱՑ-ՋԳՐԱՇԷՆԻ Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ

եկեղեցու յարգելի ծխականները երկրորդ անգամ հրաւիրվում են վերոյիշեալ եկեղեցին, կիրակի՝ ամսիս 24-ին, պատարագից յետոյ, 12 ժամին, երեք ՀԱՇՈՒԱՏԵՍ ընտրելու նոյն եկեղեցու համար:

Գործակալ ա. մ. եկեղեցեաց հայոց Թիֆլիսի՝
Զաքարիա քահ. Զարդեղեանց
(չ. շ.) 1—2

ՔԱՐԱՇԷՆ ՏՈՒՆ

400 քառ. սաժէն հողով՝ վաճառվում է ԱԼԷՔՍԱՆԴՐՕՊՕԼՈՒՄ, Բէհբութեան փողոցում: Գինը կարելի է իմանալ Արտաշէս Տայեանցից և Տիգրան Մարուքեանցից: 5—5

ԱՐՔՈՒՆԱԿԱՆ ԹԱՏՐՕՆ
Ր Է Պ Է Ր Տ Ո Ւ Ա Ր

Վերջին ներկայացումները Մօսկվայի Կօրշի թատրօնի դրամատիկական խմբի.

Չորեքշաբթի, 20 մայիսի

ա ր տ ի ս տ Դ. Ֆ. Կ օ ն ս տ ա ն տ ի ն օ վ ի բ ե ն ե ֆ ի ս ի ն

„Нашъ другъ Неклюжевъ“

կօմ. 5 գործ. հեղ. Ա. Ի. Պալմի

Հինգշաբթի, 21 մայիսի

ի նպաստ աշխատասիրութեան տան ընկերութեան հոգաբարձութեան

I

„ПРЕДЛОЖЕНІЕ“

Կօմ. 1 գործ. հեղ. Չէխօվի.

II

„Господинъ Директоръ“

Կօմ. 3 գործ. Բիսսօնի, թարգ. Ա. Կրիւկօվսկու.

Ուրբաթ, 22 մայիսի

Բ ե ն ե ֆ ի ս Ֆ. Ա. Կ օ ր շ ի

I

ДОЧЬ КОРОЛЯ РЕНЕ

Լիր. դրամ. 1 գործ. թարգմ. Վ. Զոտօվի:

II

РЕВНИВИЦА (jalouse)

Կօմ. 3 գործ. հեղ. Բիսսօնի, թարգ. Ֆ. Ա. Կօրշի:

III

Դ Ի Վ Ե Ր Տ Ի Ս Ե Մ Է Ն Տ

Մասնակցութեամբ տ. տ. Ազօգարօվայի, Միրօնօվայի, և պ. Գրէկօվի: Ներկայացմանը մասնակցում է ա մ բ ո ղ ջ խ ո ւ մ բ ը:

Շաբաթ, 23 մայիսի ներկայացում չի լինի:

Կիրակի, 24 մայիսի:

Առաջին անգամ ոչ մի տեղ չը խաղացված պիէսա

ВЪ ЛУЧАХЪ ЛЮБВИ

Կօմ. 4 գործ. հեղ. Պ. Ա. Օպօչինինի:

Երկուշաբթի, 25 մայիսի:

Սեզօնը փակելու համար վերջին հրաժեշտի ներկայացումն, մասնակցութեամբ ամբողջ խմբի:

Գ Ո Ր Ծ Ա Կ Ա Տ Ա Ր

ՈՐՈՆՈՒՄ Է ՏԵՂ

Հասցէն՝ Կախետինսկայա փողոց, № 3.
2—2 Ե. Գրիգորեանց

ԹԻՖԼԻՍ-ԿԱՐՍԻ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՆ

կառուցանելու համար կազմված վարչութիւնը հրաւիրում է ցանկացողներին յանձն առնել կառուցանել հողի (грунтовая) ճանապարհ Սանահինի կայարանից (103 վերստ կառուցվող ճանապարհի) դէպի այն հողային ճանապարհը, որ դուրս է գալիս Թիֆլիսի նահանգի Բօրչալուի գաւառի Ուզունլար գիւղի մօտ:

Ճանապարհը պէտք է ունենայ 6 արշին լայնութիւն և այնպէս թեքութիւն պէտք է ունենայ, որ երեք ձի լծած սայլով կարելի լինի ոչ պակաս 25 պուդից բեռ բարձրացնել սարը: Չէ պահանջվում ճանապարհը խճուղել, այլ պահանջվում է միայն թափել խճային հող, որը կը ստացվի փորուածքներից, իսկ ժայռերի վրա—անհաւասար տեղերը լցնել քարերի մանր կտորներով:

Առանձին նեցուկապատեր չինել չէ պահանջվում, այլ որտեղ անհրաժեշտ կը համարվի ճանապարհի թափված մասը պահպանել, եթէ պատի զառիվայրի դիքութիւնը այնպէս կը լինի, որ իրանք իրանց պահպանվել չեն կարող, պահանջվում է դրսի պատ չինել այն նիւթից, որ կը ստացվի գիծը չինելու ժամանակ դրսի կողմից պատի անհարթութիւնները հաւասարեցնելուց յետոյ, առանց զատարկ տեղեր թողնելու: Ջուրը հեռացնելու համար գծի լեռնային կողմից պէտք է չինվի առու և նոյնպիսի առուներ պէտք է չինվեն ջուր անցկացնելու համար գծի միջից: Վերջինները պէտք է քարած լինեն: Ուր պահանջվում է կամուրջների կառուցումն, դրանք պէտք է չինվեն լոկ քարերից, առանց ցեխի:

Աշխատանքներ յանձն առնել ցանկացողներին թոյլ է տրված նշանակել ճանապարհի ուղղութիւնը իր հայեցողութեամբ և գին նշանակել միասին ամբողջ աշխատանքի համար:

Առաջարկութիւնը կընդունվի միայն այն անձինքներից, որոնք յայտնի են վարչութեանը իրանց ճշգապահութեամբ կամ որոնք կարող են վկայութիւն ներկայացնել կառավարչական և հասարակական հիմնարկութիւնների կողմից, թէ իրանք վերջին հինգ տարիների ընթացքում աջող կատարել են շինարարական աշխատութիւններ:

Յայտարարութեան հետ պէտք է ներկայացվի գրաւական ձեռնարկողի նշանակված գումարի 10%-ի չափով:

Յայտարարութիւններ տալու ժամանակամիջոցը նշանակվում է մինչև յունիսի 10-ը 1898 թւի, ցերեկվայ 12 ժամը:

Աշխատանքները պէտք է աւարտվեն մինչև 1898 թւի դեկտեմբերի 1-ը: 1—3

Թոյլատրված բժշկական վարչութիւնից
„ДЕЛИСЪ“ („DÉLICE“)

Գիւտ Քիմիական Նիւթերի Արդիւնաբերական Ընկերութեան Պարիզում (Compagnie Industrielle de produits chimique, Paris): Ալպիական բոյսերի բաղադրութիւն ֆրանսիական դեղին և կանաչ լիկէօրներ տանը պատրաստելու համար. չ ա ր տ ր և օ զ և բ է ն է դ ի կ տ ի ն համով, հոտով և գոյնով ոչինչով պակաս չեն իսկական ֆրանսիական լիկեօրներից: «Դէլիս» բոյսերից պատրաստած լիկեօրի շիշը նստում է 75-ից մինչև 90 կ., այն ինչ արտասահմանեան գործարանական լիկեօրը արժէ 5-ից մինչև 7 ռուբլի: Մէկ տուփ «Դէլիսի» գինը առանց ճանապարհածախսի արժէ 55 կ., իսկ տաս տուփից ոչ պակաս պատուիրողները ճանապարհածախս չեն վճարում և ուղարկվում է վերադիր վճարով: Պատրաստելու եղանակը գտնվում է իւրաքանչիւր տուփի մէջ:

Պատուիրողները պէտք է դիմեն Варшава, улица Св. Георгія № 28, Х. Каменомостскому.

«Դէլիս» կարելի է գտնել նոյնպէս բոլոր լաւ դեղատներում և գաստրօնոմիական մագազիններում:

Նրանք, որոնք ցանկանում են ծախելու բացառական իրաւունք ձեռք բերել որ և իցէ շրջանում, թող բարեհաճեն դիմել Վարշավայի հասցէով: (չ.) 6—10

Дозволено цензурою, Тифлисъ, 19 Мая 1898 г. Типографія Грузинск. Издат. Т—ва, Лорисъ-Мелик. ул. № 13